

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за доцент по направление 2.1 Филология (семантика на английския език), обявен в ДВ бр. 88/08.11.2011 г., с кандидат гл.ас. д-р Росица Филипова Ишпекова, преподавател в Катедрата по англицистика и американистика, ФКНФ, СУ “Св. “Климент Охридски”
Рецензент: проф. д.п.н. Лиляна Александрова Грозданова

Гл.ас. д-р Росица Филипова Ишпекова е опитен преподавател и сериозен учен в областта на семантиката. Висшето си образование получава в Софийския университет “Климент Охридски” – специалност английска филология, след което работи като учител по английски език в Техникума по обществено хранене в София. През 1989 г. спечелва конкурс за редовен аспирант към Катедрата по англицистика и американистика, СУ “Св. “Климент Охридски”, и успешно защитава докторска дисертация на тема „Метафорична мотивация на лексеми и фразеологични единици с названия на животни в български и английски език” (с ръководител проф. М. Пенчева). От 1995 г. е редовен член на Катедрата по англицистика и американистика, СУ, и работи последователно като асистент, старши асистент (1998) и главен асистент (от 2000 г.). Специализирала е в колежа „Св. Петър” в Оксфорд, Великобритания и университета в Улвърхамптън, Великобритания. Член е на БДБИ и БААИ.

Научните интереси на д-р Ишпекова са насочени главно към въпросите на когнитивната лингвистика и в частност теорията за концептуалната метафора, която успешно свързва с критичния анализ на дискурса. Не случайно за целите на конкурса тя представя монографията „Policing the Naughty Newbies” (Дисциплиниране на непослушните новаци) – изследване върху концептуалните метафори в статии на в. „Financial Times” за корупцията и организираната престъпност в България – и девет публикации, свързани предимно с метафоричната употреба на части на човешкото тяло (око, ухо, сърце). По тази тематика авторката е изнасяла научни доклади на 11 национални и международни конференции, има общо цитирани 8 публикации и индексирани 7.

Преди да се спра по-подробно върху приносите на гореспоменатата монография бих искала да отбележа критичния анализ в предхождащата я статия „Understanding Bulgaria’s Social Attitudes Through its 2001 General Election” (8) (в

съавторство с К. Братанова). Съчетавайки аналитични средства от теорията за концептуалната метафора и критичния дискурсивен анализ, изследването разкрива как зад привидна обективност в редакционните статии на в. "Economist" се създава виртуална действителност, която изразява определена идеология. Става дума не толкова за информационното предназначение на пресата, колкото за осъществяваната от нея подмяна и механизмите за постигане на желаните внушения. От една страна, в статията се разкрива действието на социално значими метафори, като напр. концептуализирането на държавата като човешки организъм, а икономическото ѝ състояние като здравословно състояние (напр. България като „болникът на Европа” – стр.57). От друга страна, се описват езиковите ресурси, използвани за упражняване на скрита власт и контрол – емоционално натоварена лексика, маркирани синтактични конструкции и манипулирана тематична структура на текста. Този разширен подход на анализ откриваме и в представената монография, където ударението пада главно върху концептуалните метафори.

Монографията „Policing the Naughty Newbies” обхваща 198 страници и се състои от седем глави, заключение, списък на цитираните източници и приложение. Библиографията включва над 150 печатни и електронни публикации, цитирани в текста, две трети от които от последните десет години. Приложението съдържа работния корпус от 34 статии от в. „Financial Times” и дава възможност на читателя да осмисли примерите в по-широк контекст.

В началото на монографията д-р Ишпекова ни запознава с обекта, предмета и целта на изследването, неговата актуалност и значимост. Мотивацията ѝ произтича от наблюдението, че в чуждестранната преса и в частност в. „Financial Times” се забелязва предубеденост при описване на събитията в страната ни, която е представяна като „непослушно дете”, нуждаещо се от наблюдение и строги мерки. Нещо повече, България е стереотипизирана като най-бедния член на ЕС, при което бедността се свързва не толкова с икономическите проблеми на страната, колкото с наличието на корупция, организирана престъпност и отрицателни социо-културни качества на обществото. Целта на авторката е с помощта на Теорията за концептуална метафора и Критичния дискурсивен анализ да разкрие механизмите

на внушение и идеологизация от страна на „Financial Times” при представяне на обективната действителност.

Изхождайки от „семејната метафора” на Лейкоф за „строгия баща” и „грижовния баща”, Ишпекова анализира статиите в корпуса и обогатява модела с нови метафори и метафорични разширения. Тук е уместно да припомним, че отношението между родители и деца е асиметрично по природа и определя превъзходството на първите спрямо вторите. Разстоянието между тях обаче може да варира според факторите солидарност (solidarity) и власт (power) и в този смисъл степента на близост може да бъде моделирана с езикови средства, както се вижда от настоящото изследване. Чрез комбиниране на индуктивния и дедуктивния подход на анализ авторката разкрива как структурирането на текста и на подаваната информация, от една страна, и изборът на лексикални средства, от друга, създават картината, предназначена за читателската аудитория на в. „Financial Times”.

Първа глава е посветена на три основни елемента в рамките на изследването, а именно: а) вестник „Financial Times”, б) явлението корупция и проявлението му в България и в) мястото на България в ЕС.

На фона на исторически преглед на британската преса, Ишпекова представя пет аргумента в полза на избора си именно на този вестник за обект на изследването, сред които са големият тираж и популярност, както и приемането му за относително независим, критичен и обективен от световния бизнес елит. За мен определящ е и фактът, че вестникът редовно отразява събитията в страните от ЕС, като посвещава редица статии на корупцията в България. (Любопитно би било да се изследва в по-широк план съотношението между отрицателните и положителните статии посветени на България – напр. стр. 154.)

С подробно описание на корупцията и организираната престъпност (причините за появата им, вредните последици и мерките срещу тях) и трудностите пред България по пътя до пълноправното ѝ членство в ЕС авторката завършва уводната част на монографията и ни представя теоретичната рамка на изследването.

Изборът на теоретична рамка до голяма степен зависи от решението как да се изследват метафорите – самостоятелно, или в контекст. Съчетаването на идеята за концептуална метафора с критичния дискурсивен анализ бележи поврат в характера на когнитивните изследвания, които от чисто описателни се превръщат в аналитично-критични. По този начин става възможно откриването на контекстно-обусловени метафори, с помощта на които реалността се „конструира” целенасочено. Това обяснява и правилното решение Ишпекова да изследва политическия дискурс в пресата, като свързва концептуалните метафори в текста със социалните реалности (корупция и организирана престъпност) и разкрива намеренията и идеологиите на авторите, скрити зад езиковата употреба. Към познатите фази на изследване – идентифициране, интерпретиране и анализ – тук се добавя още една, четвърта, а именно критическа оценка на метафорите. Това е необходимо, защото политическите метафори имат за цел не толкова да информират, колкото да въздействат върху читателя и да формират мнението му по конкретни въпроси, дори да го подтикват към действие. Скрытата им въздействаща сила до голяма степен се дължи и на факта, че обективността на вестници като в. „Financial Times” се приема безусловно.

Главна отправна точка в настоящото изследване е моделът на Лейкоф, който се прилага и разширява по отношение на ЕС. На преден план излизат метафорите за персонификация на държавата и концептуализация на ЕС като семейство. В рамките на европейското семейство бащата проявява авторитета си като „Строг баща”, или като „Грижовен баща”. Моралният кодекс на Строгия баща включва други десет метафори, като морална сила, авторитет, ред и т.н. Анализът на стр. 62 – 69 разкрива как по метафоричен път се правят внушения, че България е второкласен член на ЕС, че корупцията и престъпността се дължат на мързел и алчност и че наказанията ще превърнат „непослушното дете” в послушно. Резултатите от работата върху корпуса, описани в аналитичните глави, потвърждават хипотезата на Ишпекова, че образът на ЕС и неговите членове се конструира от пресата с помощта на концептуални метафори. Подчертавайки едни страни за сметка на други, те „формират когнитивни модели, които организират мислите и действията” (стр. 72).

Друга отправна точка в изследването са метафоричните сценарии на Музолф, които обогатяват анализа с идеята за когнитивни модели по подразбиране (2.A). Наред с подробно описание „семеен модел” на Лейкоф и сценариите на Музолф, авторката представя в съкратен вид и останалите теоретични източници, които имат отношение към изследваната тема.

В Трета глава тя насочва вниманието ни към медийния дискурс и изследването му от социолингвистична и когнитивна гледна точка. В първия случай се разглежда взаимовръзката между предназначението на пресата и журналистическата практика, а във втория между менталните модели и социо-културния контекст.

Предназначението на пресата да информира и предпазва обществото от злоупотреби с власт създава у читателя очакване да бъде информиран точно и обективно. Възможността за филтриране и конструиране на информацията обаче често води до създаване на изкривена картина на действителността и до легитимиране на политически възгледи и действия от страна на пресата. Именно това намира подробно описание в следващите глави на монографията.

Основните приносни моменти на монографията са съсредоточени във втората ѝ част, където д-р Ишпекова представя конкретните резултати от своето изследване. Част от тях потвърждават валидността на някои от познатите концептуални метафори, а други представят метафорични разширения, открити от самата авторка във връзка с отразяването на борбата с корупцията и организираната престъпност. Въвеждането на количествено измерение разкрива преобладаващите тенденции в рамките на даден сценарий. Така количествените показатели на стр. 104 ясно показва, че в 55 езикови реализации от общо 60 ЕК се концептуализира като Строг баща по отношение на България и Румъния и само в 5 от тези 60 случая Строгият баща е загрижен за децата си. Това оборва твърдението на Музолф, че „евро-бащите” рядко биват строги и потвърждава това на Норосел, че „водачът има право да прилага сила, ако му оспорят водещата роля”. Прави впечатление, че в някои случаи текстът на в. „Financial Times” е адресиран директно до органите на ЕС (да бъдат по-строги към новите членове) и до лидерите на България и Румъния (с предупреждения за предстоящи наказания и

спиране на европейските фондове), с което самата медия влиза в ролята на Строг баща и заема по-висока позиция в йерархията спрямо „непослушните деца”, като се превръща в техен морален съдник (стр. 123).

Във връзка с горната концептуализация д-р Ишпекова разкрива тринадесет метафорични разширения (стр. 129), които внушават на читателя липса на доверие към България и отрицателни очаквания по отношение на бъдещото ѝ развитие. Като контрапункт на този образ е концептуализацията на „по-добрите деца”, т.е. по-старите членове на ЕС. Отношението към тях е на одобрение и доверие. Нещо повече Строгият баща им делегира правото да критикуват новите членове, да се месят във вътрешните им работи и дори да ги наказват, като отхвърлят техни съдеб-ни решения (стр. 167). Изразявайки растящи съмнения относно разширяването на ЕС, в „Financial Times” застава на позициите на евроскептицизма.

Другите метафорични концептуализации на ЕС, описани от авторката в Седма глава, разкриват как в „Financial Times” засилва отрицателния образ на България, като я „поставя” в „задния двор” или в „ъгъла” на общия европейски дом, извън клуба на привилегированите, които диктуват правилата.

В обобщение на приноса на настоящото изследване на първо място трябва да споменем концептуалните метафори, идентифицирани и подробно описани от авторката, с които в „Financial Times” постига определени внушения. На второ място, ще отбележа дискурсивните стратегии, с помощта на които в „Financial Times” извежда на преден план едни страни и крие други, като създава привидна обективност. За да внуши безпристрастност, вестникът се позовава на авторитетни източници – писмени текстове и документи, високопоставени служители, дипломати, политици и експерти, като представя пресупозициите като факт. И на трето място ще посоча езиковите средства, които допринасят за негативно представяне на събитията в България. В монографията са анализирани емоционално-натоварената лексика, модалните глаголи, страдателните и безлични конструкции, номинализацията. Ще добавя и характерното разширяване на номиналните фрази с отрицателни качествени определения (напр. *errant newcomers, errant entrants, severe criticism, scathing remark, murky world* и др. – стр. 117-9), които създават в паметта на читателя отрицателни асоциации с България.

По подобен начин, чрез разширяване на глаголните фрази, се внушава недоверие към усилията на България да се справи с корупцията и организираната престъпност (moves to reassure, vows to step up, struggles to combat и др.). Вместо балансирана картина на проблемите и действията, предприети за тяхното разрешаване, се внушава едностранчиво липса на конкретни действия. И накрая, авторката привлича вниманието ни към нещо много важно – използването на межкултурни различия за отрицателно стереотипизиране на България (стр.196-7).

В заключение ще обобща, че с помощта на когнитивно-дискурсивния подход д-р Ишпекова постига целта си и успешно разкрива скритите внушения на текста по отношение на България. Към това ще добавя и приноса на количествения анализ, който очертава основните тенденции в използването от в. „Financial Times” на идентифицираните от нея метафори. Постигнатите резултати несъмнено ще ѝ помогнат да осъществи заявеното намерение да продължи изследването си в съпоставителен план.

Научните интереси на д-р Ишпекова са тясно свързани с нейната преподавателска дейност. Тя води занятия в курсовете по:

- Семантика, Общо езикознание и Практически английски език - в бакалавърската степен
- Когнитивна лингвистика и Метафората в езика и мисленето - в магистърската степен

Била е научен ръководител на 15 магистърски тези на семантична тематика. Понастоящем участва в ръководството на докторска дисертация на тема „Conceptual metaphors in business articles” (с проф. М. Георгиева).

Въз основа на гореизложеното, препоръчвам на научното жури **да присъди академичното звание „доцент”** на гл.ас. д-р Росица Филипова Ишпекова, по направление 2.1 Филология (семантика на английския език).

29.02.2012 г.

